

İSLAM HİKMET ANLAYIŞINA DAYALI BİR TIP FELSEFESİ ÖNERİSİ*

ÖZET

Bu çalışma, tıp biliminin 19. yüzyılda pozitivist yönelimlerin etkisiyle bilimsel felsefeyi bir rehber olarak gördüğüne işaret etmektedir. Gerçekte ise bilimsel felsefenin tıp için bir rehber olması mümkün değildir, çünkü tıp bir insanın his, düşünme, tercihte bulunma ve bir toplum içinde eyleme gibi bütün yönlerini kapsayan bütüncü (holistik) bir yapıya sahiptir. Şu halde tıp, diğer tüm doğa ve beşeri bilimlerle münasebet halinde olmalıdır. Makale, sonuç olarak, İslâm hikmet anlayışını bir tıp felsefesi örneği olarak önermekte ve bu anlayışın yukarıda sayılan tüm insanî unsurları içerdiğini ortaya koyan iddialar taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Tıp felsefesi, İslam Hikmeti, Hikmet, Felsefe

(A Purposal of Medical Philosophy Based on Islamic Wisdom)

ABSTRACT

This paper indicates that, as a result of positivist tendency in 19th century, medical sciences perceived scientific philosophy as a guide. As a matter of fact, scientific philosophy can not be a guide, because, medical sciences need a holistic understanding which contains all aspects of human being such as feeling, thinking, choosing and acting in a community. For this reason, medical sciences ought to be connected with all other natural and humanitarian sciences. In the final analyses in this paper, Islamic wisdom understanding as a model for a medical philosophy, is suggested and stresses that this understanding contains all human aspects mentioned above as a whole.

Keywords: Medical Philosophy, Islamic Wisdom, Wisdom, Philosophy

* Mehmet ÖNAL. Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

Tıp, ister deneme yanılma yolu ile ister çeşitli bilgi sahalarında ortaya çıkan sonuçlar üzerinde çalışarak olsun, elde ettiği bilgileri nerede, ne zaman ve niçin kullanacağına karar vermek için bir felsefeye muhtaçtır. Fakat bu felsefeyi neye göre oluşturmak gerekir? İnsan anlayışına, hayat öğretisine ve kültüre dayanmadan ya da bir medeniyet perspektifine sahip olmadan bir tıp teorisi ve pratiği oluşturmak mümkün müdür? Bu anlamda, bilimcilik bir perspektif olabilir mi? Makaleye şu soru ile başlamak da mümkündür: Modern tıbbın herhangi bir felsefeye sahip olması gerekli midir? Bu soruya, Aziz Göksel *Olası Bir Tıp Felsefesine Önsöz* adlı makalesinde, özetle, tıp her ne kadar ampirik bir tecrübeye dayanırsa dayansın ve her ne kadar uygulamasını bir sanat olarak sunarsa sunsun, yine de bir hekim çalışma ve uygulamalarında bir tıp kuramına dayanmak ve bir dünya görüşüne sahip olmak zorundadır; aksi takdirde, onun neyi niçin yaptığını ve bunların tutarlı olup olmadığını bilemeyiz¹, diye cevap vermiştir.

Göksel, aynı makalenin başka bir yerinde de, Aydınlanma Çağı ile birlikte, felsefenin temel sorularının tartışılması sonucunda tıbbın yeni bir kimlik kazandığını vurgulayarak bu yıllanmış, saçı-başı ağarmış soruların birçoğuna yeni ve daha doyurucu yanıtları artık pozitif bilimler üretmeye başlamıştır² diyerek pozitivist bir tıp felsefesi benimsediğini ima etmiştir. Buradan hareketle, o bilimci bir tıp felsefesi ya da kendi deyimiyle bilimleşmiş bir tıp felsefesinin doğduğu sonucuna ulaşmak istemiştir. Buna rağmen, gerek felsefeye dayalı geleneksel tıp anlayışları gerekse Göksel'in belirttiği tarzdaki yaklaşımlar bir tıp felsefesi geliştirememiştir. Bu yüzden, bu makalede probleme yeni bir tıp felsefesi kurmak şeklinde değil de henüz oluşmamış bir tıp felsefesi nasıl ve ne üzerine kurulmalıdır şeklinde yaklaşmak daha yerinde olacaktır. Bunun için önce bilimci tıp anlayışının neden bir tıp felsefesi olamayacağını irdeleyelim.

Özellikle II. Dünya savaşından sonra pozitivistime çok ciddi eleştiriler yöneltmiş ve bunun sonucunda post-modern anlayışlar doğmuştur. Bu yeni yaklaşımlar, özellikle sosyal bilimlerde çok ciddi değişikliklere yol açmıştır. Bu değişikliklerden en temel olanı, sosyal gerçekliğin diğer fiziki gerçeklikler gibi değişmez kabul edilip incelenmesinin mümkün olmadığı yönündedir. Daha sonra, bu tartışmalar sadece sosyal bilimlerle sınırlı kalmayıp, doğa bilimleri sahasına da

¹ Göksel, "Olası Bir Tıp Felsefesine Önsöz", *Tıbbi Etik Dergisi*, Ekim 1998.

² a. g. e.

sıçramış ve doğa bilimlerinin de kesinliği tartışılmaya başlanmıştır. Öyleyse, bir yönüyle beşeri bilimlere, diğer bir yönüyle de pozitif doğa bilimlerine dayanan tıp gibi bir bilim dalının bu tartışmaların dışında kalması doğru değildir. Dolayısıyla tıbbın pozitivist bilim anlayışı ile çoktan hesaplaşmış olması gerekmektedir, fakat bu henüz tam olarak gerçekleşmemiştir.

Tıp biliminin pozitivism ile hesaplaşmasını geciktiren en önemli sebeplerden birisi pozitivist yaklaşımın başka bir sonucu olan aşırı uzmanlaşmanın getirdiği zorluktur. Tüm diğer alanlarda olduğu gibi, tıp sahasında yaşanan aşırı uzmanlaşma yüzünden araştırmacı hekim bazen insanın bir organizma olduğunu unutacak kadar derinlere dalmış ve çalışmasında insanın bütünlüğü ile bağını kesmiştir. Bunun bir uzantısı olarak da tıbbın insanî yönü ve kültür boyutu giderek daha çok göz ardı edilmiştir. Hâlbuki, tıp bilimi diğer doğa bilimlerinden çok farklı olarak bilgi üretme ve uygulama gibi iki temel ödevini, hizmet sunduğu toplum gerçekliğini de göz önünde tutarak, dengeli bir biçimde yürütmek zorundadır. Uygulamadaki problemler bu dengesizliğin en önemli göstergesidir. Mesela, farklı ülkelere, hatta aynı ülkenin çeşitli kesimlerine sunulan sağlık hizmetleri arasında adeta uçurumlar olması tıbbın gelişimi ile uygulamaları arasında gözlenen bariz bir dengesizliktir. Bir yanda çok ciddi hastalıkların tedavisi için bütçelerden ayrılan yüksek paylarla yeni tedavi yöntemleri geliştirilmekte ve sonuçlar belli bir kesimin hizmetine sunulmakta, ama öte yanda aynı ülkede sıradan hastalıklardan dolayı çok sayıda insanın hayatını kaybettiği görülmektedir.

Dolayısıyla, tıp alanında hem bir kuramsal dayanak oluşturmak hem de hizmet sunmaya yönelik olmak üzere acilen bir tıp felsefesine ihtiyaç vardır. Bunun için, tıp adamlarının pozitivismin insana sadece kuru akıl yönü ile tek boyutlu yaklaşan anlayışından vazgeçerek, insanı, duyu, düşünce, inanç ve ilgileriyle bir bütün olarak ele alan bir yaklaşım geliştirmeleri gerekmektedir. Diyeceğim, bugün tıp, hangi insana niçin hizmet sunduğunu yeniden belirlemeli ve bunun için yeni bir felsefe disiplini olarak bütüncü (*holistik*) bir tıp felsefesine dayanmalıdır. Çünkü, Bochenski'nin ifadesiyle, "İnsan gerçekliğin karşısında sadece seyirci olarak durmaz. Yalnız seyretmekle kalmaz, değerlendirir de; bu gerçekliği güzel ya da çirkin, iyi ya da kötü, acı ya da tatlı, soylu ya da soysuz, kutlu ya da kutsuz bulur... Yaşamımız genellikle değerlerle belirlenir."³ derken bilime dayalı bir değerler dünyası kurmak ya da bir hayat felsefesi üretmek mümkün değildir demek istemiştir. Bu bağlamda, sonraki sayfalarda işte bu ihtiyaca cevap verecek bir tıp felsefesinin oluşmasına katkıda bulunmak amacıyla İslâm hikmet anlayışına dayalı bütüncü (*holistic*) bir tıp felsefesi önerilmeye çalışılacaktır.

³ Bochenski, *Felsefe Düşünmenin Yolları*, 62.

I- Bütüncü (Holistik) Bir Anlayış Olarak İslam'da Hikmet

Bugün Türkçe'de kullanılan "hikmet" kelimesi, Arapça *H-K-M* (*hakeme*) kökünden gelir. *Hakeme*, bir fiil-olarak, herhangi bir şeyi ıslah etmek için menetmek, sakındırmak, alıkoymak, zaptetmek, tutmak ve emretmek manalarına gelir. Ayrıca *hakemenin* bir canlıyı (insan ya da hayvan) engellemek, kontrol etmek, kendi hâkimiyeti altına almak ve yönlendirmek anlamları da vardır. Bu manada hayvanların ağzına takılan ve onları kaçırmaktan ve yanlış yola sapmaktan alıkoyan gem için de *hakeme* denmiştir. Hükümet, hâkimiyet, mahkeme, muhkem, tahkim, hakem, hakîm ve hekim kelimeleri de işte bu kökten türemiştir.⁴

Sözlüğe bakıldığında, hikmetin terim olarak pek çok manalar içerdiği görülür. Adalet, ilim, peygamberlik, Kur'ân, İncil, Allah'a itaat etme, dinde ince kavrayış sahibi olma, ilmin gereği gibi amel etme, sebep, kâmil akıl, doğru söz, yüce bilgi, gizli sır, ne olduğu anlaşılmayan sebep, hakikat ve ancak Allah'ın bilebileceği söz manaları bunlar arasında ilk akla gelenlerdir.⁵ Belki bu geniş anlam alanları yüzünden, belki de pratik yapıp etmeleri içerdiği için, hikmet kelimesinin teknik anlamı üzerinde tam bir ittifak sağlanamamıştır. Ayrıca hikmet, insanı çirkin olandan, zulümden ve kötülükten koruyan, onu onur ve şerefine layık olmayan her türlü kötü his, duygu, düşünce ve eylemden uzaklaştıran bir ahlâk felsefesi olarak da bilinmektedir. Fakat, hikmet sadece bireysel planda edilgen bir konumda değildir; aynı zamanda adalet ölçülerine uygun, gerek ahlâkî gerek hukukî açıdan evrensel normlara ters düşmeyen kurallar koyarak toplumlardaki sosyal çürümeyi ve bozulmayı önlemek gibi bir işleve de sahiptir.⁶ Bu anlamlarına bakarak hikmetin sadece bir topluma ya da dine ait olmayıp, evrensel doğrular ve kabullerle irtibatlı bir bilgi türü olduğu söylenebilir. Esasen hikmetin en önemli özelliği, sırf teorik bir bilgi olmayıp eylemi de içeren ahlâkla çok yakın bağlantısı olan bir bilinç durumu olmasıdır. Şimdi bir de İslâm'ın temel referansları ve kaynakları doğrultusunda İslam hikmet anlayışını değerlendirmeye çalışalım.

Kur'ân'daki hikmet kavramı, vahyin pratik olarak nasıl yaşanacağı ve uygulanacağı hususunda peygamberlere verilen anlama ve uygulama kabiliyeti olarak yorumlanmıştır.⁷ Ayrıca, hikmet, bazı Kur'ân yorumlarında, nazari bilgileri öğrendikten sonra onların gerektirdiği şekilde hareket etmek, teorik bilgilerin pratik hayata aktarılmasını sağlamak ve bu yolla üstün gayeye ulaşmak şeklinde de tanımlanmıştır. Hatta kâinattaki birtakım sırları bulup insanların yararına kullanmak da hikmet olarak kabul edilmiştir. Fakat İslam'da hikmet dediğimizde bu pratik bilgi iman ve ahlâk gibi bir dayanak üzerinde meşrulaşmaktadır. Buradan hareketle Süleyman Ateş "Elde edilen bilgiye rağmen Allah'a asi

⁴ Tan, *Kuran'da Hikmet Kavramı*, s. 10-21.

⁵ a. g. e. s. 20 - 32.

⁶ a. g. e. s. 22.

⁷ İslam hikmet anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız, Mehmet Önal, *Wisdom and Philosophy in Islamic Thought* (Yayımlanmamış doktora tezi), Wales Üniversitesi-Lampeter (U. K.) 1998.

olan ya da bilgisinden dolayı gurura kapılan bir kimsenin sahip olduğu bilgi hikmet olmaktan çıkar"⁸ demektedir. İmam Şafî gibi bazı önemli ilim adamları ise, Kuran'da peygambere hitaben ifade edilen "...Allah kitap ve sünneti indirmiştir." ayetine dayanarak, kitabı Kur'ân olarak, hikmeti de Hz. Muhammed'in sünneti olarak yorumlamıştır.

İster vahyin pratik uygulanaşı, isterse sünnet anlamında olsun, İslam'da hikmet Kur'ân'dan başka ikinci bir pratik bilgi kaynağı olarak bütün peygamberlere verilmiş olan bir bilgi olarak görülebilir. O halde peygamberlerin sünnetine bakarak onların hikmet anlayışını tespit etmek mümkündür. Peygamberin hayatında uyguladığı hikmetli tutum ve davranışlar, Müslümanları, olaylara soğukkanlı bakmaya, düşüncelerini sırf teoride bırakmayıp pratiğe aktarmaya, bilgiyi ahlâk ve adaletle uygulamaya yöneltmiştir. Ayrıca, peygamberin bu örneklığı Müslümanları insanlığın menfaatlerini gözetmeye, mümkün olduğu nispette doğruyu bulmak için çaba göstermeye, kolay ve eziyeti az olanı tercih etmeye ve daima sağduyuya dayalı olarak hareket etmeye sevk etmiştir. Bunun yanında, erdemli olmak, davranışlarda dengeli gözetmek, her türlü aşırılıktan ve bayağılıktan kaçınmak ve mümkün olduğu kadar mükemmele yaklaşmaya çalışmak da peygamberî hikmetin temel ilkelerinden sayılmıştır.

Hikmetin, Kur'ân'da kendisinden övgüyle bahsedilen bir ilim olması ve hikmet verilen kimselerin çok iyiliğe sahip olduğu⁹ vurgusu İslâm'da hikmete verilen önemin en bariz göstergesidir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de İsrail Oğullarının hikmet anlayışını temsil eden Lokman Hekim'e ve üç ilahî din için de aynı öneme sahip İbrahim peygambere hikmet ihsan edildiğinin vurgulanması, hikmetin önemini ve evrenselliğini ortaya koyan diğer referanslardan biridir. Bunun yanında, Hz. Muhammed'in İslâm öncesi Arap hikmetine ve hakimlerine olan saygılı tavrı, Müslüman düşünürleri hikmeti elde etme konusunda cesaretlendirmiştir. Hatta Peygamber, Müslüman şair Hassan Bin Sabit'i İslâm öncesi hikmetli şiirleri okuması için teşvik etmiştir.¹⁰ Bu yüzden hadislerde, "Hikmet müminin yitiğidir, onu nerede bulursa almaya en çok o hak sahibidir,¹¹ müşriklerin dilinden de olsa hikmeti alınız"¹² tarzındaki ifadeler Müslümanları hikmet düşüncesinin çok yaygın olduğu Mısır, Mezopotamya, Suriye, İsrail, İran ve Yunan medeniyetlerindeki hikmet kültüründen istifade etmeye yöneltmiştir.

Yine, Kuran'a göre, hikmet, sadece Hz. Muhammed'e değil, aynı zamanda Davut, İsa ve İbrahim, İsmail, İdris, Zülkifl ve Lokman gibi pek çok peygambere de ihsan edilmiştir. Bu anlayışın bir sonucu olarak daha önceki medeniyetlerde var olan hikmete yönelme, Kur'ân'dan alınan "İsmail, İdris ve Zülfükil'i hatırla ki onlar sabra uyanlar arasındaydı. Biz

⁸ Ateş, *Kur'ân Meali*, s. 412.

⁹ Kur'ân, 2: 269.

¹⁰ Nadwi, *A Guide Book for Muslims*, p. 151.

¹¹ Tirmizi, *İlim*, No: 19.

¹² İbn Faris, *Makayis II*, No: 91.

Onu [İdris Peygamber'i] yüksek ilim (*hikmet*) derecesine yükselttik"¹³ ayeti ile desteklenmektedir. Buna göre İslam düşüncesinde İdris Peygamber, ilim ve sanatın ilk temsilcisi ve hikmetin babası sayılmaktadır. Bazı Müslüman düşünürler bütün bu peygamberlere has hikmetin, Mısır'daki Hermetik¹⁴ külliyyatta toplandığına ve sonra bütün dünyaya oradan yayıldığına inanırlar. Mesela, bu görüşü referans alan İhvan-ı Safa, Hermetik kültürden beslenen Yunan felsefesini, peygamberî ışıktan aydınlanan bilgelerin oluşturduğu bir ürün olarak değerlendirir. İbn Sînâ'ya göre ise hikmet, orijinal olarak İsrail Oğullarına gönderilen peygamberlere aitken daha sonra çeşitli yollardan Yunanlılara geçmiştir fakat, bu peygamberlere ait hikmetin tamamı nihayet İslâm diniyle yeniden ortaya konmuştur.¹⁵

İşte bu tür yaklaşımlar, Müslüman düşünürleri hikmet kavramını felsefeyi de içine alacak bir genişlikte yorumlamaya ve kullanmaya yöneltmiştir. Bu yaklaşımın ve yukarıdaki yorumların bir sonucu olarak Müslümanlar Yunan felsefesinin alınmasında ve bunun için felsefe eserlerinin Arapça'ya çevrilmesinde bir beis görülmemişlerdir. Özellikle dokuzuncu asırda Yunan, İran ve Hint dillerinden Arapça'ya yoğun bir şekilde çeviriler yapılmıştır. Her ne kadar bu devirden sonra bazen *hikmet* terimi yerine *felsefe* terimi kullanılmaya başlanmış olsa da, Müslümanlar felsefe derken bile hep hikmeti kastetmişlerdir. İbn Sina ve İbn Rüşd gibi bazı usta filozoflar, doğu felsefesi için daha geniş bir anlam ifade eden *hikmet* terimini *felsefe* terimine tercih etmişlerdir. İbn Rüşd, *felsefe* kelimesi yerine bilinçli olarak *hikmet* kelimesini kullanmıştır. Yine bu sebepten olsa gerek, İbn Sina, doğu felsefesinden bahseden kitabına ad olarak Doğu Hikmeti (*Elhikmetü'l Maşrikiyye*) adını vermiştir. Sühreverdi de Yunan felsefesi dışında kalan bilgeliği ifade etmek için *hikmet* tabirini kullanmaktadır.¹⁶

Şu halde, öyle görünüyor ki hikmet, felsefeden daha kapsamlı, daha eski ve daha derin bir düşünme biçimidir. Modern Felsefenin kurucusu olarak kabul edilen Descartes'in hikmetin felsefeyi de kapsayan yönünü ifade eden şu sözlerine kulak verelim. "Bilgelik (hikmet) denince hayatımızı sürdürebilme, sağlığımızı koruma ve bütün zanaatların icadı için de insanın bilebildiği bütün şeylerin tam bir bilgisi anlaşılır...ki asıl felsefe budur."¹⁷ Hikmetin din ve tecrübeden kopan ve salt akılla ifade edilen Yunan kolu, felsefe olarak adlandırılmıştır. Zaten felsefe kavramının *bilgeliği sevmek* anlamına geldiği hatırlanırsa, onun hikmetten türemiş olduğu apaçık ortaya çıkar. Ayrıca Alfred Weber'in açıkça ifade ettiği gibi,

¹³ Kur'an, 16: 56,57.

¹⁴ Mısır'da MÖ. 100 ile 300lü yıllar arasında yazılmış olduğuna inanılan, eski Mısır Hikmetini anlatan 18 küçük kitaptan oluşan külliyyat. Mistik ve felsefi özellikler taşıyan bu metinlerin Yunan Tanrısı Hermes ile özdeş tutulan Trismegistus onuruna yazılan ilhamlar olduğuna inanılır. (*Dictionary of Beliefs and Religions*, ed. Rosmary Goring, Larousse, Edinburgh- 1994.)

¹⁵ Nasr, *Islamic Cosmological Doctrine*, s. 15.

¹⁶ Corbin, *History of Islamic Philosophy*, s. 153.

¹⁷ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, s. 5 - 6.

Mısır ile temasa geçmeden önce Yunanlıların gerçek anlamda bir felsefeye sahip olmadıklarını ve Doğuda tahsil görmemiş bir Yunanlının da hakim (bilge) sayılmadığı¹⁸ yönündeki açıklamaları bunun başka bir ifadesidir. Doğu'dan gelen ve diğer dinlerde de yeri olan hikmet kavramı, Müslüman filozoflar tarafından tekrar ele alınmış, sınırları çizilmeye çalışılmış ve bütüncü bir düşünme modeli olarak sunulmuştur. Ama şurası muhakkak ki, gerek Sokrates, gerek Epiktetos ve Rousseau gibi batı filozof ve düşünürlerinin gerekse Fârâbî, İbn Sina, İbn Rüşd ve Gazzâlî gibi Müslüman filozofların hiçbiri hikmeti sadece teorik bir şey olarak görmemiş, onu daha çok pratikte uygulamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla, hikmeti sadece yazılı kaynaklarda aramak doğru değildir. Onun asıl kaynağı peygamber, filozof veya hikmet sahibi kimselerin hayat hikâyelerinde ve yapıp etmelerinde gizlidir. Filozof dünyaya ve insana sadece akıl penceresinden bakarken, hikmet sahibi bir kimse, insanı din, sanat, duygu ve düşünce gibi bütün yönleriyle değerlendirmektedir. Çünkü, hakim (bilge) için insan, düşünen, eyleyen, inanan, bazen çok da akli olmayan seçimler yapan özgür bir varlıktır. Bu noktada, felsefe, geniş halk yığınlarına çok uzak ve soğuk bir bilgi sahası olarak görülmesine karşılık hikmet her sınıf insan tarafından daha sıcak karşılanmıştır. Tıp felsefesi için önerilen İslam hikmet anlayışı İslam düşüncesi içinde yer alan bütün irfanî, sanatsal ve bilimsel mirasın toplamını içine alan, bazı kimselerin İslam felsefesi olarak adlandırdığı düşünce mahsulüdür.¹⁹ İslam hikmet anlayışını kısaca bu şekilde ortaya koyduktan sonra şimdi onun tıp ile olan ilişkisine ve tıp felsefesine yapacağı katkıya yönelik önerilere geçebiliriz.

II- Hikmete Dayalı Bir Tıp Felsefesinin Temel Soru(n)ları

Yukarıda ifade edildiği gibi, Batı'da şekillenen bilim ve teknoloji gittikçe uzmanlaşarak çok ciddi başarılarla imza atarken, bütünü görmekte ve olaylar arasında tutarlı bağlar kurmakta yetersiz kalmıştır. Bunun önemli bir yansıması olarak, modern Batı'da insan hem kendine, hem topluma hem de tabiata yabancılaşmış ve yalnızlaşmıştır. Batı'da bugün bu eksikliğin giderilmesi için disiplinler arası çalışmalara ve sosyal aktivitelere büyük önem ve hız verilmesi tesadüfi değildir. Aynı problemin tıp sahasına yansıması çok daha olumsuz olmuştur, çünkü tabiatı icabı tıp bütüncü (*holistik*) bir yapıya sahiptir. İşte bu yapı uzmanlaşmanın getirdiği gelişmeler dolayısıyla çok ciddi yaralar almıştır.

Halbuki, Doğu medeniyetinde insanların hikmet anlayışından gelen, her ilimde asgari bilgi sahibi olmak ve bu ilimlerin sonuçlarını birbirine bağlamak gibi bir gelenek vardır. Bu durum her ne kadar uzmanlaşmak açısından bakıldığında eleştirilecek bir tutum olarak görülsede hayata bütün yönleriyle bakıldığında ve insan bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu hikmet geleneğinin anlamlı bir fonksiyona sahip olduğu açıkça ortaya çıkar. Bu yüzden, doğu kültüründe yetişen bir doktorun aynı zamanda siyasetçi, eğitimci, şair, tarihçi ve felsefeci olması

¹⁸ Weber, *Felsefe Tarihi*, s. 3, 22.

¹⁹ Bulaç, *Din-Felsefe, Akal-Vahiy İlişkisi*, s. 20.

bundandır. Eğer tıp insan denen canlı ve akıllı bir varlığa hizmet ediyorsa -ki öyledir-, ilk bakışta bir doktor için gereksiz gibi görünen yukarıdaki niteliklerin kıymet biçilmez bir meziyet olduğu anlaşılacaktır. Öyleyse, hikmete dayalı bir tıp felsefesi daha bütüncü, daha esnek, daha sosyal, daha insanî ve daha kültürel unsurlara dayanan yeni bir yaklaşım olmaya adaydır. Peki bu yaklaşımın cevaplaması beklenen sorular nelerdir?

Aynen teknoloji gibi tıp da, diğer bilimlerin yaptığı gibi, üretilen bilgileri insan yararına sunma amacına yöneliktir, ama onun felsefeye olan ihtiyacı diğer bilim dallarından daha fazladır. Mesela bu noktada, tıbbın insanları daha uzun yaşatmak gibi bir amacı var mıdır? Daha uzun yaşamak bir erdem midir? Önemli olan kısa fakat sağlıklı bir hayat mı yoksa uzun ve eziyetli bir hayat mıdır? Bugün ortaya konacak tıp felsefesi bu gibi sorulara cevap vermek zorundadır. Tecrübeye dayanan pratik bir sanat olan tıp çalışmalarının, büyü, din ve felsefenin kollarından geçerek 19. yüzyılda tamamen bilime sığındığı²⁰, yani pozitivist yaklaşımı benimsediği söylenmektedir. Fakat bir tıp felsefecisini bekleyen soru, tıbbın bugünkü yerinden memnun olup olmadığıdır? Pozitivist eğilimlere dayanan bilimci bir tıp felsefesi -ki bunun bir felsefe olarak varlığı bile tartışmalıdır- yukarıdaki sorulara cevap verecek kudrete sahip midir? Eğer tıp bugünkü yerinden memnun değilse bunun için ne yapmalı, ne tür bir çözüm üretmelidir? Bu sorulara, zannımca, bugünkü tıp ancak insan denen varlığı bütün yönleriyle tanıyarak, beşeri ve tabiat bilimlerinin bütün çeşitleri ile dirsek teması kurarak oluşturacağı bir tıp felsefesi ile cevap verebilecektir. Yukarıdaki satırlardan çıkan sonuç, bunun için bütüncü (*holistik*) bir yaklaşıma ihtiyaç duyulacağı, şeklindedir²¹. Bu da, hayatın bütün boyutlarını birleştiren, bütün bilgi ve bilim dallarını kendi içinde uyumlu bir bütünlüğe kavuşturan ve hem teorik hem de pratik yöne sahip olan İslâm hikmet geleneğinin kuşatıcı ve barışçı bütünlüğünde aranmalıdır.

Sonuç

Son tahlilde, gerek İslâm'ın kendi referanslarına, gerekse diğer kadim medeniyetlerin geleneğine dayanan hikmet anlayışı, insan denen varlığa yeni bir bakış açısı ile bakma imkânı sağlayabilir. Bütüncü (*holistik*) bakış açısı olarak tanımlanan bu anlayışa göre insan, hem tabii ve sosyal çevreye sahip bir birey olarak; hem kültür, din ve ahlâk gibi onu diğer canlılardan ayıran eylem, anlam ve değer dünyasına sahip üstün bir yaratık olarak; hem de düşünen, duygulanan ve özgür iradeye sahip bir canlı olarak, ele alınıp incelenmektedir. O halde, yeni bir tıp felsefesinin rehberi, "bilimi" ve felsefeyi de içine alan insanlığın evrensel felsefesi diyebileceğimiz hikmet anlayışı olmalıdır. Bu hikmet anlayışının en güçlü geleneği de İslam düşünce tarihinde yaşanmıştır.

²⁰ A. g. e.

²¹ İnsan merkezli, bütüncü bilim anlayışı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız, Talip Kabadayı, *Yanıtlanabilirlik Ölçüsüne Yönelik Eleştiriler Üzerine Bir Çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2004.

Kaynakça

- ATEŞ, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Yayınevi, İstanbul, 1990.
- BOCHENSKI, J. M., *Felsefeye Düşünmenin Yolları*, çev. Kurtuluş Dinçer, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- BULAÇ, Ali, *Din-Felsefe, Vahiy-Akıl İlişkisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- CORBIN, Henry, *History of Islamic Philosophy*, Islamic Publications, London, 1993.
- DESCARTES, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1963.
- GORING, Rosmary (ed.), *Dictionary of Beliefs and Religions*, Larousse, Edinburgh, 1994.
- ERDEMİR, Ayşegül Demirhan, *Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi*, Güneş Nobel, Bursa, 1996.
- GÖKSEL, Fuat Aziz, "Olası bir Tıp Felsefesine Önsöz" *Tıbbi Etik*, Ekim, 1998.
- İBN FARİS, *Mekayis-ul Luğa*, Beyrut, 1991.
- KABADAYI, Talip, *Yanırlanabilirlik Ölçüsüne Yönelik Eleştiriler Üzerine Bir Çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2004.
- KASAPOĞLU, M. Aytül, *Sağlık Sosyolojisi*, Sosyoloji Derneği, Ankara, 1999.
- MOON, Graham; Rosemary Gillespie, *Society and Health*, Routledge, London, 1995.
- NADWI, Süleyman, *A Guidebook for Muslims*, Academy of Islamic Resarch, India, 1985.
- NASR, *Islamic Cosmological Doctrine*, Bath, (U.K) 1978.
- ÖNAL, Mehmet, *Wisdom and Philosophy in Islamic Thought* (Yayımlanmamış doktora tezi), Wales Üniversitesi- Lampeter (U. K.), 1998.
- TAN, Bilal, *Kur'ân' da Hikmet Kavramı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi*, İstanbul, 1992.
- ULUDAĞ, Süleyman, *İslâm' da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul, 1938.